

§ 10. МАСТАЦТВА ШУМЕРАЎ: МОЦ ПРАВИЦЕЛЯ І ВЕРА Ў БАГОЎ

На ўрадлівых землях Месапатаміі, паміж рэкамі Тыгр і Еўфрат, узнікла найстаражытнейшая цывілізацыя шумераў, якая, нароўні з Егіптам, адкрывае мастацкі летапіс Старажытнага свету. У першых гарадах-дзяржавах — Ур, Урук, Лагаш — з’явіліся пісьменнасць, навука, рамёствы і мастацтва.

Гарады шумераў. У Месапатаміі было мала дрэў, будаўнічага каменю і металаў. Таму для ўзвядзення любых пабудоў шумеры выраблялі цэглу з гліны, вады і сечанай саломы, якая высушвалася на сонцы. Толькі з развіццём цывілізацыі для аздаблення асабліва важных збудаванняў стала выкарыстоўвацца абпаленая цэгла.

Найбольш значныя будынкi — храмы і палацы — уводзіліся на высокіх платформах, якія абаранялі сцены пабудоў ад рэгулярных разліваў рэк і ўзвышалі іх над астатнімі збудаваннямі, гарадскімі кварталамі. І палацы, і жыллё беднякоў будаваліся па адным прынцыпе: сцены замыкаліся вакол унутранага двара, утвараючы адзіную кампазіцыю.

Сэрцам горада лічыўся храм. Узводзіліся храмы як прыстанкі багоў, яны адлюстроўвалі ідэю сувязі зямлі і неба, людзей і багоў. Да гэтых збудаванняў ставіліся з асаблівым шанаваннем.

Шумерскія храмы мелі масіўны падмурак з няцотнай колькасцю прыступак. Такія ступеньчатыя збудаванні называюцца *зікура́тамі*. Ніжні ўзровень быў значна буйнейшы за астатнія і служыў платформай збудавання. Асноўныя часткі — платформа, цэнтральныя прыступкі і свяцілішча — злучаліся лесвіцамі і пандусамі.

Цікавы факт!

Зікураты, як мяркуецца, мелі азелянёныя тэрасы. Шэсце ў свяцілішча перыядычна гублялася з поля зроку і... ізноў з’яўлялася на верхніх платформах. У вачах народа гэта было містычным дзействам.

Зікурат у г. Уры. Сучасная рэканструкцыя

На фоне гарадской забудовы зікураты вылучаліся не толькі памерамі, але і колеравым вырашэннем. Платформа пакрывалася чорным бітумам для абароны ад вільгаці. Цэнтральная частка захоўвала чырванаваты колер гліны, а верхняя бялілася вапнай. Сам храм меў нябесна-блакітны колер.

Менавіта так выглядаў зікурат у горадзе Ўры. Калі ўрачыстая працэсія павольна рухалася ў свяцілішча, людзям ля падножжа велізарнага збудавання здавалася, што жрацы паднімаюцца ў нябесныя палацы бажаства.

Зікурат у горадзе Уры часта называюць «гарой бога». Як вы думаеце, чаму?

Вобразы чалавека і жывёл. Шумеры добра валодалі мастацкімі рамёствамі. Для стварэння пластычных вобразаў, мазаічных кампазіцый, рэльефаў, прадметаў дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва майстры выкарыстоўвалі камень розных парод, металы, дрэва, перламутр.

Адна з мазаік, знойдзеная ў царскім пахаванні ў горадзе Уры, адлюстроўвае сцэны з жыцця шумераў. Навукоўцы далі ёй назву «Штандар вайны і міру». Створаная ў форме даху з двума схіламі,

Штандар вайны і міру. Частка «Мір» (каля III–II тыс. да н. э.)

гэтая «гісторыя ў малюнках» усаўляе правіцеля, распавядае нам пра яго ваенныя бітвы і штодзённае жыццё. Фігуры правіцеля, вяль-можаў, воінаў, слуг, музыкаў размешчаны трыма радамі, як радкі ў кнізе.

Поруч з правіцелямі і багамі шумеры адлюстроўвалі шанаваных жывёл. Найбольш часта можна ўбачыць аслоў, коз і быкоў.

Менавіта ў гэтых вобразах ярка выявілася імкненне майстроў да рэалістычнасці выяў.

У адной з царскіх грабніц у горадзе Уры была знойдзена арфа, упрыгожаная галавой быка. Імкненне да дэкаратыўнасці не перашкодзіла майстру падкрэсліць асаблівасці жывёлы: яе разадзьмутае ноздры, буйныя выгнутыя рогі, густую поўсць.

Арфа з грабніцы Пуабі (III тыс. да н. э.). Рэканструкцыя

Каменная
циліндричная
печатка
з выявай быка

Выявы быкоў поруч з багамі, царамі і фантастычнымі істотамі часта сустракаюцца і ў *гліптыцы* — мастацтве разьбы па камені каштоўных парод. Выразаныя на каменных печатках цыліндрычнай формы фігуры гэтых магутных жывёл узяты з міфалагічных сюжэтаў. Пракочваючы цыліндр па мяккай гліне, чалавек назаўжды адлюстроўваў інфармацыю пра ўстойлівыя традыцыі і вераванні шумераў.

Разгледзьце фігуры на штандары з Ура ў інфармацыйных крыніцах у розных ракурсах. Якія жывёлы выяўлены ў ім? Як вы думаеце, чаму?

Культ чалавека, які моліцца. Вераванні шумераў закраналі ўсе сферы іх жыцця. Мастацтва ў рэлігійным кульце адыгрывала вельмі важную ролю. Найбольш значнай была скульптура.

Шумеры стваралі вобразы не толькі багоў, але і людзей, якія моляцца, — *адаранты*. Каб атрымаць прыхільнасць багоў, гэтыя статуэткі скульптары дарылі храмам.

Адаранты не мелі партрэтных рыс. Яны ўяўлялі сабой абагульнены вобраз чалавека, які сядзіць або стаіць са складзенымі ў малітоўным жэсце рукамі. Асаблівая ўвага надавалася вачам. Яны паказваліся шырока расплюшчанымі, для выразнасці нярэдка ўпрыгожваліся каляровымі камянямі. Пра тое, хто стаіць перад бажаствам, можна было даведацца па надпісе на спіне ці пастаменце.

Існуе *статуэтка-адарант Гудэа* — аднаго з *правіцеляў горада Лагаша* — работы невядомага майстра. Цар адлюстраваны на троне. Захоўваючы абагульненую трактоўку фігуры, скульптар вылучыў

Адарант Эбіх-Іля, вяльможы
з г. М'ары (III тыс. да н. э.)

Адарант Гудэа
(XXI ст. да н. э.)

рукі і плечы, прапрацаваў пальцы рук і ног, намеціў складкі адзення. У скульптуры Гудэа больш праўдзiва мадэлююцца рысы твару: падкрэслены скулы, падбародак, прапрацаваны бровы.

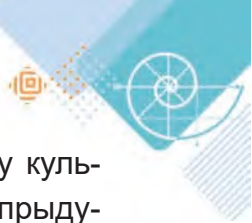
Знайдзіце падобныя і адметныя рысы ў вобразах вяльможы Эбіх-Іля і цара Гудэа. Параўнайце іх з выявай правіцеля на штандары з Ура. Якая з гэтых выяў, на вашу думку, нясе больш інфармацыі пра знешнасць шумераў?

Неумелому купцу приходится стать погонщиком ослов,
Неумелому певцу приходится дудеть в дудку,
Неумелому оружейнику приходится ковать серпы,
Неумелому строителю приходится быть подносчиком
глины.

Эпос о Гильгамеше

Пісьменнасць і літаратура. Важным укладам шумераў у культуру чалавецтва стала пісьменнасць. У Месапатаміі людзі прыдумалі асаблівую сістэму знакаў для перадачы інфармацыі, якую мы называем *клінапісам*. З гліны рабілі плоскія цаглінкі-таблічкі, на якіх вострай палачкай выціскалі ўмоўныя знакі. Высушаная на сонцы або абпаленая ў печы, такая таблічка вельмі даўгавечная. Яе можна захоўваць і перадаваць іншым людзям.

Самыя першыя клінапісныя таблічкі мелі гаспадарчае прызначэнне: на іх вялі ўлік жывёлы і іншай маёмасці. Але неўзабаве шумеры сталі запісваць на таблічках законы, паданні пра багоў і герояў, нават казкі і павучальныя вершы. А старажытны аўтар радкоў пра розныя прафесіі папярэджвае: кожны, хто дрэнна робіць сваю справу, апускаецца ў суполцы майстроў на прыступку ніжэй.

Дзякуючы таблічкам, якія захаваліся да нашых дзён, мы знаёмся і з самай старажытнай на Зямлі паэмай. Гэта «*Эпас пра Гільгамэша*», прысвечаны подзвігам і прыгодам легендарнага цара горада Урука. Гільгамеш здолеў перамагчы пасланых багамі пачвар, зрабіць цывілізаваным дзікага чалавека Энкіду і пасябраваць з ім. Страціўшы сябра, Гільгамеш (першым у сусветнай літаратуры!) задумваецца аб прыгажосці жыцця і непазбежнасці смерці. Ён адпраўляецца на пошукі неўміручасці, але даведваецца, што сапраўдная неўміручасць чалавека — у яго добрых справах.

Гільгамеш змагаецца з быком. Адбітак з цыліндрычнай пячаткі (III тыс. да н. э.)

Клінапісная таблічка шумерскага цара Зімы-Ліма (XVIII ст. да н. э.)

Нават пасля таго як краіну шумераў захапілі больш ваяўнічыя суседзі, Гільгамеш застаўся любімым героем народаў Месапатаміі. Як вы думаеце, чаму?

Манументальныя вобразы мастацтва шумераў усаўлялі сілу багоў і магутнасць правіцеляў. Створаныя шумерамі творы мастацтва на працягу многіх стагоддзяў служылі ўзорам для пераймання.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Культуру шумераў часта называюць цывілізацыяй гліны. Як вы думаеце, чаму? Патлумачце сваё меркаванне на прыкладах, прапанаваных у параграфе і электронным дадатку.

2. Параўнайце старажытнаегіпецкую піраміду і шумерскі зікурат. Што іх аб'ядноўвае? Якое прызначэнне абодвух помнікаў архітэктуры?

ТВОРЧАЯ МАЙСТЭРНЯ

Паглядзіце ў інфармацыйных крыніцах анімацыйны фільм-фантазію «Эпас пра Гільгамеша», створаны юнымі мастакамі-аніматарамі ў студыі анімацыйнага кіно Л. Лазаравай. Складзіце невялікі апавед пра тое, чаму гісторыя пра Гільгамеша цікавая сучасным людзям.

